

האם אפשר לחייב שיח אחראי? הגיע הזמן לנסות!

מתוך סדרת המאמרים של 'ביחד נשנה' | מאמר 5

בין חוק לאמנה: האם הגיע הזמן לקבוע כללים מחייבים לשיח הציבורי בישראל?
שיח מאחד הוא לא פריבילגיה - הוא אחריות. כך מתחילים לדרוש אותו מנבחרי הציבור שלנו.

פרסום המאמר הנוכחי נדחה בשל אירועי הלחימה האחרונים עם איראן, אך דווקא בעת הזו כשהיינו בעיצומה של מערכה ביטחונית, ראינו כיצד המציאות מסוגלת לשנות את השיח. ברגעים של סכנה חיצונית, ניכרה לפתע סולידריות רחבה: התבטאויות ציבוריות הפכו מאופקות יותר, גלי ההסתה והשיסוי פחתו, וגילויי הערבות ההדדית פרחו. אחת הדוגמאות הבולטות הייתה בתגובות של בכירי האופוזיציה, ששיבחו את ראש הממשלה על קבלת ההחלטות האמיצה, גיבו את שיתוף הפעולה המורכב עם ארצות הברית, והביעו הערכה פומבית לפעולה המוצלחת של כוחות הביטחון. השיח שהתנהל הוכיח שאפשר להתבטא בצורה עניינית, אחראית ומכבדת, גם מתוך מחלוקת כאשר טובת המדינה באמת ראשונה במעלה.

אך עם החזרה לשגרה, גלי ההסתה והשיסוי שבו ותפסו את מקומם בשיח כאילו לא חווינו את עוצמת הערבות ההדדית. השאלה האמיתית כעת היא: האם נוכל לשמר את האחריות בשיח גם בימי שגרה, ולא רק תחת איום חיצוני? האם נוכל לעצב כלים שיחייבו את מובילי השיח הציבורי ולא לחכות למשבר כדי להתנהל באחריות? לאחר שעסקנו במאמר הקודם בצורך ובאפשרות לקבוע קוד אתי מחייב לנבחרי ציבור, זה הזמן להתקדם לשלב הבא: איך מגבשים קוד כזה בפועל? מי קובע את הכללים? כיצד יוצרים הסכמה רחבה סביבו? ואיך מוודאים שמדובר בקוד שייכנס לתוקף - ולא יישאר בגדר כוונה בלבד?

כדי שקוד אתי ציבורי יהיה אפקטיבי, הוא חייב להיבנות מתוך הבנה עמוקה של צורכי הציבור ובד בבד להיות פרקטי וניתן ליישום. בשלב הראשון, נכון לגבש טיוטת אמנה ראשונית, שתשקף עקרונות יסוד לשיח אחראי וראוי. טיוטה זו תופץ לעיון והערות בקרב נבחרי ציבור, אנשי אקדמיה, פעילים חברתיים ונציגי ציבור ותשמש בסיס לדיון ציבורי רחב ככל שיתאפשר. ככל שיותר שותפים יביעו תמיכה, יאמצו ויפיצו את הקוד כך תגבר הלגיטימיות שלו ותיווצר שותפות עמוקה יותר. מדובר בצעד מדוד, אך הכרחי, בדרך ליצירת כללים שיזכו לאמון ציבורי ויובילו לשיח ציבורי מאחד.

הקוד האתי שיגובש צריך לכלול את המרכיבים הבאים:

עקרונות יסוד - קוד אתי איכותי נשען על יסודות מוסריים ברורים, כגון אמון הציבור, שקיפות בפעולה, דבקות באמת העובדתית, מתינות בשיח, הקשבה לקולות שונים וכבוד לכלל האוכלוסיות. אלו ערכים שאינם תלויי השקפה פוליטית, אלא מהווים בסיס משותף לחיים דמוקרטיים תקינים.

הבחנה בין ביקורת לגיטימית להסתה - ביקורת היא חלק מהותי בדמוקרטיה, אך חשוב להבדיל בינה לבין הסתה שמובילה לדמוניזציה (הצגת קבוצה כאיום) או דה-הומניזציה (שלילת אנושיות). הקוד האתי יסייע לזהות חציית קווים אלו, ולהציע כלים לתגובה הולמת ולתיקון השיח.

מנגנון דיווח אזרחי - הקוד יציע מערכת בה אזרחים יוכלו לדווח על התבטאויות פוגעניות באופן נגיש ושקוף. כל דיווח ייבחן ע"י ועדת אתיקה מקצועית בהתאם לקריטריונים ברורים, כך שיובטח הליך הוגן ובלתי תלוי.

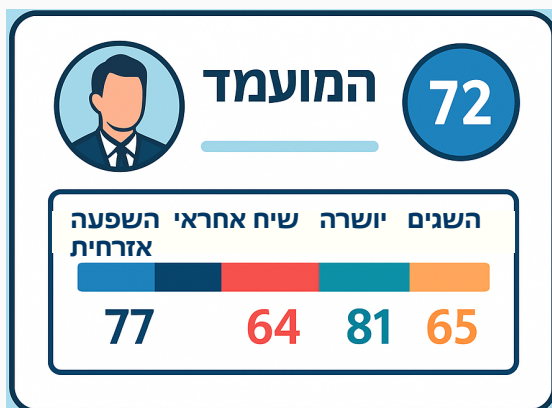
שקיפות וביסוס עובדתי – נבחר ציבור מחויב לשקיפות ביחס למקורות המידע עליהם הוא מתבסס, לחשיפת קשרים רלוונטיים, ולהבחנה ברורה בין עמדה אישית לתוכן ממומן או מתוזמר. הקוד יעודד הסתמכות על מידע מהימן, בחינה ביקורתית לפני פרסום, ואחריות להשלכות השיח.

דוגמה אישית ואחריות ציבורית – גם אמירה בודדת עלולה לעצב נורמות, להסית או לפגוע באמון הציבור. הקוד יקבע סטנדרט ברור לאחריות ודוגמה אישית, תוך הבנה שנבחר ציבור נבחן על כל התבטאות פומבית ולא רק על דפוסי פעולה.

הדילמה: חקיקה או הסכמה ציבורית? במדינות שונות בעולם קיימים שני מודלים מרכזיים לקידום שיח ציבורי אחראי: בבריטניה, קנדה והולנד, למשל, קיימות ועדות אתיקה פרלמנטריות המעוגנות בחוק ומחזיקות בסמכות לנקוט סנקציות – מנזיפה וקנסות ועד השעיה מדיוני הכנסת. מודל זה מבטא גישה שמכירה בחשיבות הרגולטורית של שיח אחראי בקרב נבכרי ציבור. לעומתו, גרמניה, שוודיה וניו זילנד פועלות לפי מודל רך יותר, הנשען על נורמות מוסריות והסכמות ציבוריות. כאן, ההרתעה מתבצעת בעיקר באמצעות לחץ ציבורי, שיימינג תקשורתי וציפייה להתנהגות ראויה מצד מנהיגים.

במציאות הישראלית, שבה הפוליטיקה מקוטבת והאמון הציבורי במוסדות מצוי בשפל, יש קושי ממשי לקדם רגולציה מחייבת. כל ניסיון לאכוף קוד אתי מחייב חייב להיעשות בזהירות החל בגיבוש אמנה רחבה, דרך שיתוף ציבורי ושקיפות, ורק בהמשך דיון באפשרות של עיגון חלקים ממנה בחקיקה.

מתוך הבנה זו, החלו להיבנות תשתיות מעשיות שיאפשרו להניע שינוי כבר בטווח הקצר. תנועת "ביחד נשנה" מקדמת בימים אלה יוזמה כפולה, שמטרתה להניח את היסודות לשיח ציבורי אחראי, מבוסס ערכים ומדדים ברי יישוב.

- **אמנת שיח אחראי** – מסמך ערכי קצר ובהיר, שיופץ תחילה לחתימה של נבכרי ציבור ובהמשך אף יורחב לראשי רשויות, אנשי תקשורת, מנהלי קהילות ומשפיענים. האמנה תגדיר עקרונות מחייבים להתנהלות שקופה, מכבדת ואחראית במרחב הציבורי, ותהווה בסיס מוסכם לשיח ציבורי אחראי.
- **פוליטיקון (PoliTiKun)** – מערכת ניטור דיגיטלית חדשנית, שנועדה לאפשר לציבור לעקוב אחר ההתנהלות של נבכרי ציבור, בהתבסס על מדדים שקופים ואובייקטיביים. בין המדדים שנמדדים במערכת נכלל גם מדד השיח האחראי, המנתח באופן תדיר התבטאויות ציבוריות ומאפשר זיהוי מגמות של שיח מאחד לעומת מסית.

ומה הלאה?

במאמר הבא נציע טיוטה ראשונית לאמנה אזרחית שתוכל לשמש בסיס לקוד אתי מחייב בהמשך. נבחן את העקרונות המרכזיים שיש לקבוע, נציע נוסח אפשרי, ונשתף כיצד ניתן להפיץ אותה בקרב נבכרי ציבור וגורמים מובילים בשיח הישראלי. השלב הבא במסע הזה כבר כאן, עכשיו הזמן להצטרף ולקחת חלק.

אהבתם? הזדהיתם? נשמח לשמוע מכם, לשתף, לפתוח את השיח – ביחד
אתר אינטרנט: www.beyahad-il.com; דואר אלקטרוני: info@beyahad-il.com

המאמר נכתב על ידי צוות 'ביחד נשנה' – תנועה אזרחית הפועלת לחיזוק מנהיגות אחראית וקשובה, ולקידום קוד אתי וקריטריונים לנבכרי ציבור.